

Sygn. akt I CSK 3425/22

POSTANOWIENIE

Dnia 24 listopada 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Załucki

w sprawie z powództwa B. C. i B. L.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie i zapłatę,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 24 listopada 2022 r.,
na skutek skarg kasacyjnych powodów i pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu
z dnia 15 grudnia 2021 r., sygn. akt I ACa 293/20,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej powodów do rozpoznania;**
- 2. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej pozwanej do rozpoznania;**
- 3. znosi wzajemnie koszty postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 15 grudnia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu XIII Zamiejscowego Wydziału Cywilnego z siedzibą w Lesznie z 10 grudnia 2019 r., wydany w sprawie z powództwa B. C. i B. L. przeciwko Bank S.A. z siedzibą w W. o ustalenie i zapłatę. Skargi kasacyjne od wyroku Sądu Apelacyjnego wywiodły obie strony.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni

przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (art. 398⁹ § 1 k.p.c.).

Skarżący powodowie powołali się na pierwszą z wymienionych przyczyn przyjęcia skargi do rozpoznania i przedstawili Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienia prawne:

1. „Czy w świetle art. 5 ust. 1 Ustawy nowelizującej ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw z dnia 13 kwietnia 2018 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1104; zwanej dalej również „Ustawą nowelizującą”) oraz art. 5 ust. 3 Ustawy nowelizującej w przypadku gdy roszczenia rozpatrywane na gruncie postępowania sądowego dotyczą konsumenta, zastosowanie winny znaleźć przepisy art. 118 k.c. w dotychczasowym brzmieniu, tj. sprzed wejścia w życie Ustawy nowelizującej, czy też w brzmieniu znowelizowanym, tj. po wejściu w życie Ustawy nowelizującej?”
2. „Czy w świetle art. 176 ust. 1 Konstytucji RP w zw. z art. 78 Konstytucji RP, a także art. 381 k.p.c. oraz art. 383 k.p.c., zgłoszenie zarzutu zatrzymania dopiero na etapie postępowania przed Sądem II instancji nie stanowi obejścia zasady dwuinstancyjności, i nie pozbawia strony prawa do rozpatrzenia omawianego zarzutu przez sądy dwóch instancji?”
3. „Czy w świetle art. 98 ust. 1 ustawy COVID-owej, który w czasie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii oraz przed upływem 14 dni od dnia zniesienia tych stanów wyłączył tzw. fikcję doręczeń co do nieodebranych pism podlegających doręczeniu za potwierdzeniem odbioru przez operatora pocztowego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. - Prawo pocztowe, których termin odbioru wskazany w zawiadomieniu o pozostawieniu pisma wraz z informacją o możliwości jego odbioru przypadał w wyżej wskazanym okresie, w przypadku braku odbioru przez adresata kierowanej do niego przesyłki, uchylone jest domniemanie wynikające z art. 61 § 1 KC, zgodnie z którym oświadczenie woli złożone zostaje skutecznie jego adresatowi w chwili, gdy teoretycznie mógł się zapoznać z jego treścią?”

Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał już, że powołanie się na występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego (art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.) powinno spełniać wymagania stawiane zagadnieniu prawnemu przedstawianemu Sądowi Najwyższemu przez sąd drugiej instancji w razie powstania poważnych wątpliwości (art. 390 § 1 k.p.c. – zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2014 r., I UK 361/13, z 14 września 2012 r., I UK 218/12), których nie można rozwiązać za pomocą powszechnie przyjętych reguł wykładni prawa (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego z 8 maja 2015 r., III CZP 16/15, z 24 października 2012 r., I PK 129/12). Wspomniane wątpliwości muszą znajdować się w związku przyczynowym z rozstrzygnięciem sprawy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 5 listopada 2014 r., III CZP 79/14, BSN 2014, nr 11, s. 7), który powinien wynikać z uzasadnienia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 22 listopada 2013 r., III CZP 71/13). Istotne zagadnienie prawne należy zatem postawić w sposób ogólny i abstrakcyjny tak, by mogło być rozpatrywane w oderwaniu od konkretnego stanu faktycznego, a wątpliwości z nim związane muszą mieć charakter wyłącznie prawny, czyli nie mogą obejmować elementów stanu faktycznego sprawy (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 16 maja 2012 r., III CZP 14/12, z 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14).

Przedstawione zagadnienia nie spełniają powyższych wymagań, pierwsze z nich nie stanowi skomplikowanego problemu prawnego o doniosłym charakterze wobec istnienia precyzyjnego uregulowania intertemporalnego ujętego w art. 5 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1104). Zasada wyrażona w ustępie trzecim dotyczy jedynie przedawnienia roszczeń konsumenta, nie zaś roszczeń wysuwanych przeciw konsumentowi. Tych drugich dotyczy natomiast ustęp czwarty powołanego przepisu, który nakazuje stosować do przedawnienia roszczeń, w stosunku do których nie skorzystano jeszcze z zarzutu przedawnienia ustawę nową.

Z kolei drugie zagadnienie przedstawione przez powodów zostało już wyjaśnione w wyroku SN z 26 czerwca 2003 r., V CKN 417/01, zgodnie z którym: *Powołanie się na zarzut [zatrzymania] w trakcie procesu jest czynnością procesową*

o charakterze zarzutu merytorycznego. Sfera prawa materialnego pozostawiona jest swobodnemu uznaniu uprawnionego, a co za tym idzie, zgłaszanie opartych na nim zarzutów jest dopuszczalne na każdym etapie postępowania. Jeżeli więc powołanie się na prawo zatrzymania nastąpiło po zamknięciu rozprawy przed sądem pierwszej instancji, to pozwany może, aż do zakończenia rozprawy przed sądem apelacyjnym, podnieść zarzut zatrzymania.

Trzecie zagadnienie nie znajduje natomiast odzwierciedlenia w dokumentach zgromadzonych w aktach sprawy. Rozważania skarżących dotyczą bowiem przyjęcia fikcji doręczenia przesyłki adresatowi, podczas gdy z elektronicznego dokumentu pocztowego widniejącego na k. 811 wynika, że przesyłka została doręczona 10 sierpnia 2021 r. o godz. 8:22.

Pozwany oparł wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania na tej samej przyczynie, formułując następujące zagadnienia prawne:

1. „Czy dopuszczalne jest wyeliminowanie charakteru niedozwolonego w rozumieniu art. 385¹ k.c. (abuzyność), postanowień umowy kredytu dotyczących indeksacji do kursu waluty obcej, odsyłających do Tabeli Kursów kredytodawcy, poprzez zastąpienie lub uzupełnienie ich, wskutek zawarcia aneksu do umowy, postanowieniami pozbawionymi abuzywnego charakteru, dającymi możliwość spłaty kredytu po kursie niezależnym od Banku (w szczególności po kursie sprzedaży waluty publikowanym przez Narodowy Bank Polski)?”;
2. „Czy w świetle celów art. 385¹ k.c. oraz Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej jako „Dyrektywa 93/13”), dopuszczalne jest stwierdzenie upadku umowy kredytu, w oparciu o stwierdzenie niedozwolonego charakteru w rozumieniu art. 385¹ k.c. (abuzyność) części jej postanowień, dotyczących indeksacji (waloryzacji) kredytu do waluty obcej, bez uprzedniego poinformowania osób występujących po stronie powodowej, przez Sąd, o skutkach upadku takiej umowy?”;
3. Czy w sytuacji, gdy powodowi przysługuje dalej idące roszczenie o zapłatę wynikające ze stosunku prawnego łączącego strony (umowy kredytu

hipotecznego indeksowanego kursem CHF), powód posiada interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy?";

4. „Czy w świetle art. 69 ustawy – Prawo bankowe oraz art. 353¹ k.c., w przypadku stwierdzenia przez sąd niezwiązania konsumenta normą, zawartą w umowie kredytu indeksowanego do kursu waluty obcej, regulującą odesłanie do konkretnego źródła pochodzenia kursu walutowego (kursu kupna i sprzedaży, tzw. klauzula spreadu), dopuszczalne jest stwierdzenie przez Sąd upadku umowy, w przypadku, w którym strony uregulowały swoje stosunki prawne zgodnie z istotą zasady swobody umów, przy jednoczesnym braku podstaw do ogólnego wyłączenia dopuszczalności wprowadzenia klauzuli indeksacyjnej do umowy?";
5. „Czy sposób, w jaki postanowienie umowne było stosowane (wykonywane), już po zawarciu stosunku prawnego, może mieć znaczenie dowodowe, tzn. służyć wykazaniu tezy o braku niedozwolonego charakteru (abuzowności) tego postanowienia umownego, według stanu na dzień zawarcia umowy?;
6. „Czy w toku (1) kontroli incydentalnej abuzowności postanowień umowy, pod kątem ich jednoznaczności, zgodności z dobrymi obyczajami oraz występowania rażącego naruszenia interesu konsumenta, jak również przy (2) ocenie ewentualnych skutków abuzowności, w kontekście zasad proporcjonalności, równości i pewności prawa, wynikających z Konstytucji oraz celami Dyrektywy 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich i polskich przepisów implementujących Dyrektywę 93/13, sąd ma obowiązek brania pod uwagę indywidualnych okoliczności dotyczących danego stosunku prawnego, w szczególności: wiedzy i doświadczenia kredytobiorcy na dzień zawarcia umowy oraz świadomości w zakresie możliwych ryzyk związanych z zawieraną umową, w tym również informacji przekazanych na ten temat przez przedsiębiorcę- kredytodawcę oraz faktycznej alternatywy dla kredytobiorcy na dzień zawarcia umowy, gdyby chciał zawrzeć umowę bez kwestionowanych postanowień i całościowego wpływu, jaki ich wprowadzenie do umowy miało na interes konsumenta?";

7. „Czy w świetle celów art. 385¹ k.c. oraz Dyrektywy 93/13, dopuszczalne jest stwierdzenie upadku umowy kredytu, w oparciu o stwierdzenie niedozwolonego charakteru w rozumieniu art. 385¹ k.c. (abuzowność) części jej postanowień, dotyczących indeksacji (waloryzacji) kredytu do waluty obcej, jeżeli w ocenie sądu skutkuje to obiektywnie niekorzystnymi skutkami dla konsumenta, bez względu na wolę konsumenta w tym zakresie?";
8. „Czy określenie niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 i 2 k.c., dotyczy określonych przez strony umowy norm postępowania, czy też, przeciwnie, wyodrębnionych redakcyjnie fragmentów tekstu umowy oraz czy dopuszczalne jest wyeliminowanie z umowy całości kwestionowanych jednostek redakcyjnych w sytuacji, gdy stwierdzono abuzowność wyłącznie w odniesieniu do części zawartych tam norm?;
9. „Jak dotkliwa powinna być represyjna (odstrasżająca) funkcja orzeczenia, w sytuacji stwierdzenia w konkretnym przypadku, że: kredytobiorca mógł spłacać raty kredytu bezpośrednio w walucie indeksacji, tj. bez zastosowania kursów pochodzących z Tabeli Kursowej Banku; lub analogiczny kredyt pozbawiony ryzyka walutowego (i kwestionowanych klauzul) byłby dla kredytobiorcy finansowo mniej niekorzystny lub porównywalny w porównaniu z kredytem złotowym"; lub saldo kredytu w CHF w dniu wypłaty kredytu (lub wszystkich jego transz) okazało się niższe niż przykładowej dacie wskazywanej przez bank (kurs kupna)?";
10. „Czy w przypadku braku podstaw do stwierdzenia upadku całej umowy kredytu hipotecznego indeksowanego do kursu waluty obcej, przy jednoczesnym stwierdzeniu, przez tenże sąd nieważności postanowień regulujących odesłanie do konkretnego źródła pochodzenia kursu walutowego (kursu kupna i sprzedaży, tzw. klauzula spreadu), skutkuje koniecznością dokonania wykładni postanowień umowy z pominięciem klauzuli spreadu, natomiast z wykorzystaniem przepisu dyspozytywnego jakim jest przepis art. 358 § 2 k.c. dla rat kredytu spłaconych po dniu wejścia w życie ww. przepisu czyli od dnia 24 stycznia 2009 roku - wówczas z wykorzystaniem do przeliczeń kursu średniego waluty indeksacji

publikowanego przez Narodowy Bank Polski, aktualnego na dzień zapadalności danej operacji finansowej?"

Skarżący dostrzegł również potrzebę dokonania wykładni przepisów prawnych opisanych w powyższych zagadnieniach.

Zagadnienie pierwsze i dziesiąte zostało już rozstrzygnięte w wyroku TSUE w połączonych sprawach C-80/21 – C-82/21, wskazując że artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę, czego zweryfikowanie należy do sądu odsyłającego.

Podobnie rzecz ma się w przypadku zagadnienia drugiego, czwartego, siódmego i dziewiątego. Z dotychczasowego orzecznictwa TSUE wynika, że w razie przyjęcia przez sąd, że po usunięciu klauzul uznanych za abuzywne umowa w dalszej części musi pozostać nieważna, należy dać prymat woli konsumenta, aby nie doprowadzić do jego nieuzasadnionego pokrzywdzenia (zob. m.in. wyrok z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, w którym TSUE orzekł, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że z jednej strony skutki dla sytuacji konsumenta wynikające z unieważnienia całości umowy, takie jak te, o których mowa w wyroku z 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), należy oceniać w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, a z drugiej strony, do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie. W późniejszym wyroku z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, TSUE podkreślił jednak, że art. 6 i 7 dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku

umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty.

W oparciu o przytoczone wyżej orzecznictwo TSUE rysuje się zatem zasada, zgodnie z którą w razie stwierdzenia abuzywności klauzuli umownej lub jej fragmentu, w sytuacji gdy nie istnieje możliwość dalszego wykonywania umowy, nieważność powinna zostać orzeczona co do zasady. Jedyny wyjątek zachodziłby, gdyby orzeczenie nieważności doprowadziło do pokrzywdzenia samego konsumenta. Zagrożenie takim pokrzywdzeniem powinno zostać nie tylko stwierdzone przez sąd orzekający, ale i potwierdzone przez samego konsumenta. Tylko w tym zakresie i na tym etapie element woli konsumenta jest czynnikiem rozstrzygającym. Bez znaczenia przy tym pozostaje, czy na skutek stwierdzenia nieważności doszło do zachwiania równowagi stron umownych. Po pierwsze równowaga ta nie występowała już ab initio, skoro stwierdzono abuzywność postanowienia umownego, po drugie w orzecznictwie TSUE podkreśla się, że orzeczenie wydane na podstawie przepisów odnoszących się do niedozwolonych klauzul w umowach konsumenckich spełnia również funkcję odstraszającą przedsiębiorcę od stosowania takich klauzul w obrocie.

Również zagadnienie trzecie było już przedmiotem oceny Sądu Najwyższego. Zobowiązanie wynikające z umowy kredytu tworzy wieloletni stosunek prawny między stronami. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego skuteczne powołanie się na interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. wymaga wykazania przez powoda, że wyrok wydany w tego rodzaju sprawie wywoła takie konsekwencje prawne w stosunkach między stronami, w wyniku których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie, nie będzie budziła wątpliwości, co spowoduje w konsekwencji, iż zostanie usunięta niepewność co do istnienia określonych praw i obowiązków stron oraz ryzyko ich naruszenia w przyszłości (zob. wyrok SN z 12 stycznia 2022 r., II CSKP 212/22). Rozstrzygnięcie, czy zobowiązanie kredytowe istnieje usunęłoby wątpliwość, czy na stronach ciąży dalej obowiązki wynikające z umowy kredytu np. spłata rat.

Także zagadnienie piąte zostało już rozstrzygnięte w sposób jednoznaczny w uchwale 7 sędziów SN z 20 czerwca 2018 roku, III CZP 29/17 oraz w wyroku

TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, R. P. Andriuc i in. przeciwko Banca Romaneasca SA, zgodnie z którymi abuzywność postanowienia umownego zawsze jest oceniana na chwilę zawarcia umowy.

Natomiast kwestie opisane w zagadnieniach szóstym i ósmym nie stanowią nowego, skomplikowanego problemu o charakterze prawnym. Przesłankami stwierdzenia abuzywności klauzuli umownej są bowiem: brak indywidualnego uzgodnienia postanowienia umownego, jego sprzeczność z dobrymi obyczajami, rażące naruszenie interesów konsumenta. W przepisie tym zatem nie przewidziano uzależnienia orzeczenia w przedmiocie abuzywności od indywidualnych cech konsumenta, takich jak poziom jego wykształcenia lub zakres doświadczenia. Natomiast konieczność interpretowania normy prawnej w oderwaniu od konkretnego redakcyjnego ujęcia postanowień umownych wynika z ogólnych zasad prawa cywilnego, w tym zasad dokonywania wykładni oświadczeń woli uregulowanych w art. 65 k.c.

Z tej przyczyny Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398⁹ § 1 i 2 k.p.c., o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnął zaś na podstawie art. 98 k.p.c. w zw. z § 10 ust. 4 pkt 2 i § 2 pkt 6 rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności – odpowiednio – adwokackie oraz radców prawnych, a wobec równości kwot należnych każdej ze stron, wzajemnie zniósł obowiązek ich uiszczenia.